

Wyrok z dnia 8 stycznia 2008 r.

I PK 192/07

Po rozwiązaniu umowy o pracę na czas określony za wypowiedzeniem (poza sytuacją określoną w art. 50 § 5 k.p.) nie przysługuje roszczenie o przywrócenie do pracy i dlatego, gdy pracownik ogranicza powództwo tylko do tego roszczenia, to niemożliwe jest zastosowanie przez sąd pracy art. 477¹ k.p.c. i zasądzenie odszkodowania na podstawie art. 50 § 3 k.p.

Przewodniczący SSN Zbigniew Hajn, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera, Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 8 stycznia 2008 r. sprawy z powództwa Jana K. przeciwko Instytutowi Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego w S. o przywrócenie do pracy i wynagrodzenie za czas pozostawania bez pracy, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 20 lutego 2007 r. [...]

I. u c h y l i ł zaskarżony wyrok w pkt. 1, 3 i 5 i sprawę w tym zakresie przekazał Sądowi Okręgowemu w Katowicach do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego,

II. o d d a l i ł skargę kasacyjną w pozostałej części (co do pkt 2 wyroku Sądu Okręgowego).

U z a s a d n i e

Powód Jan K., zarzucając pozwanemu Instytutowi Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego w S. naruszenie przysługującej mu ochrony zatrudnienia wobec niewystąpienia do rady lekarskiej (art. 18 ust. 1 ustawy z 17 maja 1979 r. o izbach lekarskich) i do rady naukowej (art. 27 ust. 1 ustawy z 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych) o wyrażenie zgody na rozwiązanie z nim umowy o pracę, wystąpił z powództwem o przywrócenie do pracy.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Sosnowcu wyrokiem z dnia 10 sierpnia 2006 r. powództwo oddalił. Stwierdził, że rozwiązaniu uległa umowa o pracę na czas określony i powód żądał tylko przywrócenia do pracy (po konsultacji z fachowym pełnomocnikiem - adwokatem), a więc roszczenia nieprzewidzianego w Kodeksie pracy nawet w przypadku naruszenia wskazanej ochrony. Dopuszczalne było tylko powództwo o odszkodowanie - art. 50 § 3 i § 5 k.p. - którego powód jednak nie żądał, nawet alternatywnie do niezasadnego roszczenia o przywrócenie do pracy. Brak było zatem podstaw do zastosowania przepisu art. 477¹ k.p.c., gdyż powodowi nie służyły roszczenia alternatywne lecz tylko jedno o odszkodowanie.

Sąd Okręgowy w Katowicach, uwzględniając apelację powoda, opartą między innymi na zarzucie naruszenia art. 477¹ k.p.c. w związku z art. 50 § 3 k.p., przez odstąpienie od zasądzenia z urzędu odszkodowania wobec naruszenia przepisów o wypowiedaniu umów o pracę, wyrokiem z dnia 20 lutego 2007 r. orzekł reformatoryjnie i zasądził na rzecz powoda odszkodowanie w kwocie 15.120 zł (w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia) oraz zmienił orzeczenie o kosztach. Podzielił ocenę, że powodowi służyła ochrona umowy o pracę z mocy przepisów szczególnych i stąd bez zgody izby lekarskiej i rady naukowej Instytutu pozwany nie mógł jej wypowiedzieć. Jednak skoro doszło do rozwiązania umowy o pracę, to wobec niemożności przywrócenia do pracy Sąd pierwszej instancji winien zastosować art. 477¹ k.p.c. i orzec o odszkodowaniu.

Skargę kasacyjną pozwany oparł na obu podstawach. Naruszenie prawa materialnego odniósł do art. 50 § 3 k.p., przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie. Za nietrafne uznał stanowisko, że skoro umowa o pracę była chroniona przez przepisy szczególne, to pozwany nie miał możliwości jej wypowiedzenia. Jedynie ten przepis miał zastosowanie, gdyż naruszenie przepisów o wypowiedaniu umów obejmuje również naruszenie przepisów o szczególnej ochronie trwałości stosunku pracy. Zarzuty naruszenia przepisów postępowania odniósł do art. 477¹ k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c., gdyż Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że powodowi przysługiwały roszczenia alternatywne, przy tym nie określił podstawy prawnej zasądzonego odszkodowania. Skoro powództwo nie obejmowało roszczenia o odszkodowanie (na podstawie art. 50 § 3 k.p.), to zasadnie oddalił je Sąd pierwszej instancji. Natomiast wystąpienie o odszkodowanie dopiero w postępowaniu apelacyjnym było spóźnione i na podstawie

art. 383 k.p.c. niedopuszczalne (wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 1998 r., II CKN 87/98).

We wniosku o przyjęcie skargi podniesiono, że „jest w oczywisty sposób zasadna”. Ponadto występuje istotne zagadnienie prawne oraz potrzeba wykładni przepisów prawnych wywołujących rozbieżności w orzecznictwie co do rozumienia i wykładni art. 50 § 3 k.p. Skarżący wniósł o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga jest zasadna, a jej istota sprowadza się do kwestii procesowej, czy przepis art. 477¹ k.p.c. obejmuje również dochodzone, lecz nieprzewidziane w prawie materialnym, roszczenie o przywrócenie do pracy jako alternatywne do niedochodzonego odszkodowania, które stanowi jedyne świadczenie przewidziane w Kodeksie pracy (art. 50 § 3) za naruszenie przepisów o wypowiedaniu umów o pracę na czas określony. Przysługujące pracownikowi alternatywne roszczenia mogą być rozumiane jako te, które są wyraźnie przewidziane i określone w prawie pozytywnym oraz te, które nie mają takiej cechy, lecz są alternatywne z samej natury, to znaczy, że realizacja jednego z tych roszczeń zwalnia tym samym dłużnika (pracodawcę) z innego świadczenia (roszczenia alternatywnego).

Można by wstępnie stwierdzić, że zaistniały problem procesowy w sprawie mógłby nie wystąpić, gdyby nadal obowiązywał przepis art. 477¹ k.p.c. o treści, jaką miał przed zmianą wprowadzoną od dnia 5 lutego 2005 r. (ustawą z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego). Poprzednio sąd pracy z urzędu orzekał o roszczeniach, które wynikały z faktów przytoczonych przez pracownika, także wówczas gdy roszczenie nie było objęte jego żądaniem lub gdy było zgłoszone w rozmiarze mniejszym niż usprawiedliwiony wynikiem postępowania (art. 477¹ § 1 k.p.c.). Zachodziła więc możliwość orzekania ponad żądanie pracownika, co stanowiło wyjątek od zasady związania sądu przedmiotem powództwa (art. 321 § 1 k.p.c.). Nie można nie stwierdzić, że było to rozwiązanie procesowe dla pracownika korzystne. Równolegle obowiązywał przepis, zgodnie z którym, jeżeli pracownik dokonał wyboru jednego z przysługujących mu alternatywnie roszczeń, a zgłoszone roszczenie okazało się nieuzasadnione, to sąd mógł także z urzędu uwzględnić inne roszczenie alternatywne (art. 477¹ § 2 k.p.c.). Obie te regulacje odrębnie traktowały przy-

sługujące pracownikowi roszczenia alternatywne (§ 2) i inne „niezgłoszone”, które jednak w ustalonym stanie faktycznym mogły zostać uwzględnione na szczególnej podstawie procesowej (§ 1). Inaczej ujmując, przepis art. 477¹ k.p.c. przed zmianą miał na uwadze dwie grupy roszczeń. Pierwsze, które nie były objęte żądaniem i mimo to mogły być uwzględnione oraz te, które przysługiwały jako alternatywne. W zakresie tych drugich wystarczało, że pracownik dokonywał wyboru jednego z nich i sąd mógł orzec o drugim (przysługującym alternatywnie) roszczeniu, nawet gdy pracownik go nie dochodził. Niewątpliwie obie te sytuacje procesowe (z § 1 i § 2) logicznie były rozłączne, stąd taki sam podział dotyczy roszczeń, do których się odnosiły. Od razu też widać, że funkcja rozwiązania z § 1 była inna niż rozwiązania z § 2. Różnicę tę tłumaczy orzekanie w interesie pracownika nawet przy braku roszczenia w sytuacji określonej w § 1 i orzekanie wbrew jego żądaniu (woli) w sytuacji określonej w § 2. Jeżeli więc sąd stosował to drugie rozwiązanie, to już tylko w płaszczyźnie subiektywnej pracownik mógł oceniać takie rozstrzygnięcie jako nie zawsze dla niego korzystne, gdyż nieuwzględniające wybranego przezeń roszczenia, które mu odpowiadało i które uznawał za satysfakcjonujące.

Odwołanie się do poprzednio obowiązującego rozwiązania procesowego determinuje wykładnię obecnej (aktualnej dla sprawy) regulacji z art. 477¹ k.p.c. Ma ona treść taką samą jak § 2 poprzedniego przepisu, zatem skoro ustawodawca pozostawił poprzednią regulację, to również i jej znaczenie nie powinno być inne. Zwłaszcza, że zmiana nastąpiła w związku z ograniczaniem działania sądu z urzędu, również w sprawach pracowniczych. Odstąpienie od poprzednich wyjątków z art. 321 § 2 k.p.c. potwierdziło obowiązywanie zasady o związaniu sądu żądaniem pozwu. Na tym tle pozostawienie rozwiązania zawartego w art. 477¹ k.p.c. wskazywało na dalszą jego ścisłą wykładnię, która na pewno w oparciu o ten przepis nie pozwala orzekać o roszczeniu niezgłoszonym, które nie jest przy tym alternatywne do dochodzonego. Już poprzednio w odbiorze pracownika orzekanie na podstawie tego przepisu mogło być oceniane negatywnie, skoro stanowił procesową podstawę oddalenia roszczenia, którego pracownik dochodził i zasądzenia świadczenia, którego nie żądał. Stanowi zatem odstępstwo od zasady wyboru żądania przez powoda, dlatego jego stosowanie jest uprawnione tylko w zakresie określonym w ustawie.

Rozwiązanie to służy realizacji materialnego prawa pracy, którego charakter wiąże się z określaniem przez ustawodawcę rodzaju roszczeń przysługujących pracownikowi. Ingerencja ta jest wyraźnie zauważalna w ukształtowaniu roszczeń przy-

znanych pracownikowi po wypowiedzeniu lub rozwiązaniu umowy o pracę przez pracodawcę. Przysługujące wówczas pracownikowi roszczenia są alternatywne albo wyłączne. Przy tym sposobie regulacji funkcja art. 477¹ k.p.c. dla realizacji materialnego prawa pracy może być oceniona pozytywnie, gdyż w jednym procesie, którego źródłem jest jedno zdarzenie prawne (wypowiedzenie, rozwiązanie umowy o pracę), rozstrzyga się o wynikłym konflikcie jednocześnie co do wszystkich możliwych roszczeń. W założeniu chodzi nie tylko o likwidację tego konfliktu, lecz również o szybkość w jego załatwieniu. Sprzyja temu z reguły ta sama warstwa faktyczna sprawy, która procesowo winna być jedna, gdyż w przeciwnym razie w odrębnych procesach mogłoby dochodzić do przeciwstawnych rozstrzygnięć. Roszczenia, które są alternatywne, nie mogą być rozpoznawane odrębnie w różnych sprawach. Pozostają bowiem w takim związku, że dla wykonania zobowiązania pracodawcy wystarcza spełnienie jednego z nich.

Przepis art. 477¹ k.p.c. ma tylko procesowy charakter i stąd nie może stanowić samodzielnej podstawy do orzekania o innym alternatywnym roszczeniu. Jego pochodna do prawa materialnego funkcja zdaje się tłumaczyć przyjęte przez ustawodawcę podkreślenie, wyrażające się w stwierdzeniu, że nie chodzi w nim o wszelkie możliwe roszczenia alternatywne, lecz tylko o „przysługujące” pracownikowi roszczenia alternatywne. Semantycznie chodzi więc o roszczenie przydane (pryzwolone). Nie inna jest wola ustawodawcy w określeniu, które roszczenia dla pracownika są alternatywne albo wyłączne w związku z wypowiedzeniem albo rozwiązaniem umów o pracę. W przypadku umowy o pracę na czas określony pracownikowi nie przysługują roszczenia alternatywne, takie jak w razie ustania umowy o pracę na czas nieokreślony (art. 45 § 1 k.p.). W sprawie nie wystąpił przy tym spór co do jednoznacznej treści art. 50 § 3 k.p.

Analiza nie powinna pomijać też szerszego rozumienia roszczeń alternatywnych, w tym możliwości twierdzenia, że roszczenie o przywrócenie do pracy, także w przypadku rozwiązania umowy o pracę na czas określony, w sposób naturalny jest alternatywne do roszczenia odszkodowawczego. Nie byłoby ono w ogóle bez racji, gdyż realizacja roszczenia o przywrócenie do pracy na gruncie takiego konfliktu eliminowałaby ustawowe odszkodowanie. W procesie to powód zawsze określa roszczenie i roszczenie o przywrócenie do pracy w związku z rozwiązaniem umowy na czas określony nie podlegałoby odrzuceniu. Uwzględnienie takiego żądania nie było też w ogóle wykluczone, tak jak w sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Najwyższe-

go z 5 listopada 1998 r., I PKN 414/98 (OSNAPiUS 1999 nr 24, poz. 779), stwierdzającym, że przepis art. 50 § 3 i 4 k.p. nie ma zastosowania w razie wypowiedzenia przez pracodawcę umowy terminowej, w której strony nie zastrzegły możliwości takiego sposobu jej rozwiązania (art. 33 w związku z art. 30 § 1 pkt 4 k.p.). W takiej sytuacji pracownikowi przysługują roszczenia określone w art. 56 w związku z art. 59 k.p. Możliwe jest również stwierdzenie, że umowa o pracę na czas określony zawarta została z naruszeniem przepisów o zawieraniu umów na czas nieokreślony, co uzasadniałoby roszczenie o przywrócenie do pracy, jednak już na podstawie umowy bezterminowej (wyrok Sądu Najwyższego z 7 września 2005 r., II PK 294/04, OSNP 2006 nr 13-14, poz. 207). Przywrócenie pracownika do pracy w tych sprawach nie nastąpiło jednak w wyniku uwzględnienia przysługującego mu roszczenia alternatywnego, lecz ze względu na samodzielne roszczenie mające oparcie w prawie materialnym. Różniło się więc od sytuacji rozwiązania umowy o pracę na czas określony z naruszeniem przepisów o wypowiedzaniu tych umów. Wskazane judykaty nie mogą stanowić też podstawy do rozszerzającej wykładni art. 477¹ k.p.c., przez przyjęcie, że w relacji do odszkodowania z art. 50 § 3 k.p. alternatywnym roszczeniem jest roszczenie o przywrócenie do pracy. Oceniona wyżej rola ustawodawcy w limitowaniu roszczeń przysługujących pracownikowi w przypadku rozwiązania umów o pracę wskazuje, że pracownik po rozwiązaniu umowy o pracę na czas określony, poza sytuacją z art. 50 § 5 k.p., nie ma roszczeń alternatywnych, lecz wyłącznie o odszkodowanie na podstawie art. 50 § 3 k.p. Prowadzi to do wniosku, że wyrażenie z art. 477¹ k.p.c. o „przysługujących” pracownikowi alternatywnie roszczeniach obejmuje tylko roszczenia wyraźnie określone przez ustawodawcę w prawie pozytywnym. Odmienna, szersza interpretacja, rodziłaby wątpliwości procesowe dalej idące niż te, które były rozważane w uchwale z 25 lutego 1999 r., III ZP 34/98 (OSNAPiUS 2000 nr 2, poz. 44). Zagadnienie dotyczyło alternatywnych roszczeń wyraźnie określonych w prawie pozytywnym z art. 56 k.p. (podobnie jest w art. 45 § 1 k.p.). Uchwała potwierdziła, że uzyskanie jednego roszczenia likwiduje spór jednocześnie co do roszczenia alternatywnego. Jeżeli więc w sprawie pracowniczej miałoby być rozpoznawane roszczenie alternatywne nieokreślone jako takie w ustawie, to tylko według ogólnych zasad procesowych. Powództwo musiałoby przede wszystkim wykazać alternatywny charakter roszczenia i odpowiednie uzasadnienie faktyczne. Na podstawie art. 477¹ k.p.c. sąd pracy może orzekać o roszczeniu alternatywnym, nawet niezgłoszonym, któremu nadano wyraźnie taką treść i charakter w ustawie. W takiej sytuacji sąd

pracy może orzekać tylko w ramach określonych przez ustawodawcę, co jedynie potwierdza konkluzję, że przysługujące pracownikowi roszczenia alternatywne to tylko te, które ustawodawca określił tak w prawie materialnym.

Powód nie miał roszczenia alternatywnego. Przepis art. 50 § 3 k.p. dla jego sytuacji przewidywał tylko roszczenie o odszkodowanie. Potwierdza to orzecznictwo (wyrok Sądu Najwyższego z 4 marca 1999 r., I PKN 607/98, OSNAPiUS 2000 nr 8, poz. 308), nawet w sytuacji związanej ze szczególną ochroną pracownika (wyrok Sądu Najwyższego z 2 grudnia 1997 r., I PKN 407/97, OSNAPiUS 1998 nr 20, poz. 590).

Nietrafne było stanowisko Sądu drugiej instancji, że w sytuacji powoda nie było wykluczone również roszczenie o przywrócenie do pracy wobec szczególnej ochrony zatrudnienia. Przepisy wymagające zgody rady lekarskiej (art. 18 ustawy o izbach lekarskich) i zgody rady naukowej (art. 27 ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych) na wypowiedzenie i rozwiązanie umowy o pracę mieszczą się w pojęciu „przepisów o wypowiedzaniu umów o pracę” z art. 50 § 1 k.p. Takie samo jest ich znaczenie przy umowie na czas nieokreślony (art. 45 § 1 k.p.). Nie stanowią więc odrębnej i samodzielnej podstawy do kreowania innego roszczenia ponad przewidziane w ustawie. Przyjętej tezy Sąd drugiej instancji nie mógł opierać na wyroku Sądu Najwyższego z 5 listopada 1998 r., I PKN 414/98 (OSNAPiUS 1999 nr 24, poz. 779), gdyż sprawa dotyczyła innej sytuacji prawnej, wynikającej z braku zastrzeżenia możliwości wcześniejszego wypowiedzenia umowy terminowej a nie naruszenia przepisów o wypowiedzaniu umów o pracę. Ustawodawca wyraźnie określił, że w następstwie rozwiązania umowy z naruszeniem tych przepisów pracownikowi przysługuje wyłącznie odszkodowanie.

Wobec oświadczenia profesjonalnego pełnomocnika powoda (protokół rozprawy) Sąd pierwszej instancji zasadnie stwierdził, że przedmiotem sporu było jedynie roszczenie o przywrócenie do pracy. Roszczenie to podlegało oddaleniu jako niedopuszczalne. Przy braku powództwa o odszkodowanie na podstawie art. 50 § 3 k.p. Sąd pierwszej instancji nie mógł zasądzić takiego świadczenia. Nie obowiązywał już poprzedni przepis art. 477¹ § 1 k.p.c. o możliwości uwzględnienia roszczenia, które nie było objęte żądaniem. Niemożliwe było orzekanie na podstawie obecnie obowiązującego art. 477¹ k.p.c., gdyż odszkodowanie było jedynym przysługującym powodowi roszczeniem. Pracownikowi po wypowiedzeniu (rozwiązaniu) umowy o pracę na czas określony, poza sytuacją określoną w art. 50 § 5 k.p., nie przysługuje

roszczenie o przywrócenie do pracy, stąd gdy ogranicza powództwo tylko do tego roszczenia, to niemożliwe jest zastosowanie przez sąd pracy art. 477¹ k.p.c. i zasądzenie odszkodowania na podstawie art. 50 § 3 k.p.

Z tych samych przyczyn procesowych dochodzenie odszkodowania nie było możliwe dopiero przed drugą instancją. Zasadnie zatem zarzuca skarżący, że sprzeciwiał się temu zakaz rozszerzania pozwu i występowania z nowymi roszczeniami (art. 383 k.p.c.). Sąd pierwszej instancji nie rozstrzygał o odszkodowaniu i apelacja w części żądającej tego świadczenia była niedopuszczalna. Apelacja przysługuje od wyroku sądu pierwszej instancji, zatem od orzeczenia o określonym żądaniu, pozytywnym lub negatywnym (art. 367 § 1 k.p.c.). Rozpoznanie nowego roszczenia nastąpiło wbrew zasadzie dwuinstancyjnego postępowania i z naruszeniem praw strony przeciwnej (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Skoro Sąd drugiej instancji wyrokował o świadczeniu nieobjętym powództwem i nie było to przysługujące pracownikowi roszczenie alternatywne (art. 477¹ k.p.c.), to naruszenie przepisów postępowania miało istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.).

W uwzględnieniu skargi kasacyjnej dopuszczalne było tylko orzeczenie o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c.

Konsekwentnie uchyleniu podlegało również orzeczenie o kosztach, co nie oznacza negatywnej oceny korekty, jakiej dokonał Sąd drugiej instancji w relacji do zasad przyjętych przez pierwszą instancję. Chodzi również o to, że powód nie miał obowiązku wniesienia opłaty od pozwu, stąd orzeczenie z pkt 2 zaskarżonego wyroku było prawidłowe. Nie narusza ono interesu skarżącego, dlatego skargę kierowaną do tego rozstrzygnięcia należało oddalić (art. 398¹⁴ k.p.c.).

=====